

1. ΚΕΙΜΕΝΟ

Κωνσταντίνος Καβάφης: *Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον*

(Κ.Ν.Α. Γ' Λυκείου, σ. 27)

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. α) Από πού αντλείται και σε τι αναφέρεται ο τίτλος του ποιήματος;
β) Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρεται το ποίημα;
2. Σε ποια από τις κατηγορίες στις οποίες τυπικά διαιρούνται τα ποιήματα του Καβάφη θα κατατάσσετε το “Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον”¹ και γιατί;
3. α) Ποιος είναι, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο θίασος;
β) Ποιο μήνυμα μεταφέρει στον Αντώνιο;
4. Ρεαλισμός, πεζολογία, αντιρομαντισμός είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά της ποίησης του Καβάφη. Ποια απ’ αυτά διακρίνετε στο εξεταζόμενο ποίημα;

¹ Υπενθυμίζεται ότι τα καθαφικά ποιήματα συνήθως διαιρούνται σε ιστορικά, φιλοσοφικά ή διδακτικά και ερωτικά, βλ. σχετικά και *Βιβλίο του Καθηγητή, Ποίηση 2*, Ο.Ε.Δ.Β., σ. 58. Το εξεταζόμενο ποίημα θεωρείται συνήθως διδακτικό. Για το ίδιο θέμα βλ. και Τσιάτσικας Θ., *Ο σχολικός Καβάφης*, εκδ. Δελφοί, Αθήνα 1994, σ. 281, “το έντονα προτρεπτικό ύφος και η διδακτική διάθεση ... το απομακρύνουν [το ποίημα] από την ιστορική του διάσταση και το προσεγγίζουν στην κατηγορία των φιλοσοφικών διδακτικών ποιημάτων του ποιητή. Σχετικά βλ. επίσης και Σαββίδης Γ. Π. “Διαβάζοντας τρία “σχολικά” ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη”, π. *Ο Φιλολόγος*, τόμος Γ', τχ. 11-12, Οκτώβριος 1977, σ. 182. Για τα ιστορικά πρόσωπα που συναντώνται στο Καβαφικό έργο βλ. και Ντελόπουλος Κυρ., *Καβάφη Ιστορικά και άλλα πρόσωπα*, Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα ³1980, σσ. 8-9, όπου μεταφέρεται η εύστοχη παρατήρηση του Βάρναλη: “Ο Καβάφης δεν εξήγησε να μετουσιώσει ποιητικά τα μεγάλα πρόσωπα και τα μεγάλα γεγονότα της ελληνικής ιστορίας. Έκανε την αντίθετη δουλειά. Ζήτησε να αναστήση τα πιο ασήμαντα γεγονότα και τα πιο άγνωστα πρόσωπα, που δεν παίζανε κανένα ρόλο, καλό ή κακό, στην πορεία του ιστορικού γίνεσθαι. Και τα έκανε σύμβολα της σκοτεινής ζωής που υπάρχει παντού και πάντα κατά ένα τρόπο ανάλογο. Τους έδωσε σημασία όχι ηρωική, αλλά ανθρώπινη. Γι' αυτό και διάλεξε τα θέματά του από την εποχή της παρακμής - θέματα φθοράς και ματαιότητας της ζωής και της σκέψης. Κι όσα πρόσωπα και πράγματα είχανε καθεαυτά κάποιαν ιστορική σημασία τα “ερμήνευσε” διαφορετικά απ' ό,τι η “επίσημη” ιστορία τα ερμηνεύει (τα δοξάζει ή τα καταδικάζει). Ο Καβάφης τα δικαίωσε όλα με τον τρόπο του”.

2.2. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Ποια είναι τα μέρη του ποιήματος και ποιος είναι ο ρόλος των στ. 7, 8, 12, 19 στη δομή του²;
2. Με ποια εκφραστικά μέσα επιτυγχάνεται ο διδακτικός τόνος του ποιήματος;
3. α) Ποια είναι η γλώσσα του ποιήματος;
β) Σε τι αποσκοπεί η χρήση του ενεστώτα στην ποιητική αφήγηση;
4. Ποια στοιχεία προσδίδουν, κατά την άποψή σας, έντονη θεατρικότητα στο ποίημα;
5. Στην ποίηση του Καβάφη τα επίθετα έχουν συνήθως λειτουργικό ρόλο. Να τα εντοπίσετε και να σχολιάσετε τη σημασία τους στο συγκεκριμένο ποίημα³.
6. “*Η παντοκρατορία της ακοής στην ποίηση του Καβάφη είναι τέτοια ώστε κάθε ήχος, κάθε φωνή, κάθε άγνωστος ψίθυρος, αποκτούν ορατές διαστάσεις*”⁴. Ποια σημεία του ποιήματος δικαιολογούν την παραπάνω άποψη;
7. “*Στο θέμα του νικημένου ανθρώπου ο Καβάφης έδωσε άλλη διάσταση έξω από το θρήνο, τη συγκίνηση και το λυρισμό των συγχρόνων του*”⁵. Πώς επαληθεύεται μέσα από το ποίημα αυτή η άποψη⁶;

² “Το ποίημα χωρίζεται καθαρά σε δύο μέρη: το πρώτο εισάγει το θέμα της ήττας... και του αναπόφευκτου τέλους που έρχεται μοιραία σαν από μόνο του....Το δεύτερο μέρος, αναπτύσσει το μοτίβο...μιας ψυχραιμής αποδοχής των γεγονότων τέτοια που είναι, χωρίς αυταπάτες...”
Ιλίνσκαγια Σ.: Κ. Π. Καβάφης, *Οι δρόμοι προς το ρεαλισμό στην ποίηση του 20ου αι.*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1983, σ. 142 και Κ.Ν.Λ. Γυμνασίου-Λυκείου, *Βιβλίο του Καθηγητή, Ποίηση 2*, Ο.Ε.Δ.Β., σσ. 55-56.

³ Βλ. π.χ. και τη χρήση τους στο ποίημα: “Φωναί γλυκεΐαι” στο Σαββίδης Γ.Π., ό.π. σ. 178 και Παναγιωτόπουλος Ι. Μ., *Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, τ. Δ’ (Κ. Π. Καβάφης), Οι εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα 1989, σ. 184: “Τα επίθετα [στο έργο του Καβάφη] χωρίζονται σε πέντε χώρους: του ωραίου, του υψηλού, του άσχημου, του ταπεινού, των χρωμάτων”.

⁴ Δημητρούλης Δημ.: “Η ανάγνωση του Καβάφη -Βρίσκει κανείς ότι έχει στο μάτι του-”, π. *Χάρτης* 5/6, Αθήνα, Απρίλιος 1983, σ. 584.

⁵ Δρακόπουλος Δ. - Κορνελάκης Γ. - Ρώμας Χ. Γ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ’ Λυκείου*, Ερμηνευτική Προσέγγιση (επιλογή), εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1991, σ. 42.

⁶ Σχετικά με το θέμα αυτό βλ. Βότση Ο., “Λίγα για τον Καβάφη”, στο “Μέρες του Ποιητή Κ. Π. Καβάφη, Πενήντα Χρόνια από τον θάνατό του”, *Τετράδια Ευθύνης* 19, Αθήνα 1983, σ. 32: “*Η ήττα δεν μπορούσε να εκφραστεί με πιο υψηλό και συγκινημένο τρόπο όσο στο ποίημα αυτό... Το αίσθημα της ήττας είναι τυλιγμένο σε μια μουσική αχλύ, μ’ έναν πέπλο εντονότατης συγκίνησης που πάει να σπάσει. Με τι τέχνη υψηλή και οδυνηρή βίωση, με τι μυθικό τρόπο εκφράζει εδώ ο Καβάφης τη ζωή και τις υπέρτατες προσπάθειες του ανθρώπου! ... Αυτή η “Αλεξάνδρεια” συμβολίζει τη ζωή του καθενός που έπεσε από τα μεγάλα όνειρά του και γκρεμίστηκε και το ποίημα είναι ακριβώς στο λεπτό που σημαίνει το γκρέμισμα ή ακριβώς πάνω στο γκρέμισμα, τόσο όσο χρειάζεται για να συνειδητοποιήσει η ψυχή τι μεγαλεία είχε και τι έχασε.... Το “Απολείπειν ο θεός Αντώνιον” είναι ένα ηρωικό μέσα στην πτώση του ποίημα*”.

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποια σημασία έχει για τον ποιητικό μύθο το γεγονός ότι ο θίασος ακούγεται να περνά “ώρα μεσάνυχτα”;
2. Τι συμβολίζουν στο ποίημα ο “αόρατος θίασος”, οι “εξάσιες μουσικές”, τα “εξαίσια όργανα”;
3. α) Πώς φαντάζεστε το χώρο στον οποίο βρίσκεται ο Αντώνιος, καθώς διαδραματίζεται η κύρια σκηνή του ποιήματος;
β) Ποια είναι η συμβολική λειτουργία του παράθυρου;
4. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο λόγος για τον οποίο δεν αναφέρεται πουθενά μέσα στο ποίημα το όνομα του Αντώνιου;
5. Είναι προετοιμασμένος ο Αντώνιος να αποχωριστεί την Αλεξάνδρεια; Τι υποδηλώνει σχετικά ο στίχος 7⁷;
6. α) Πώς φαντάζεστε τη ζωή του Αντώνιου πριν από την εμφάνιση του θιάσου;
β) Τι σήμαινε για τον Αντώνιο η Αλεξάνδρεια;
7. Πώς διαφοροποιεί το νόημα του ποιήματος η αντικατάσταση του ρήματος “φεύγει” (στ. 8) από το ρήμα “χάνεις” (στ. 19);
8. α) Σε ποια στάση ζωής προτρέπει ο ποιητής - αφηγητής τον Αντώνιο;
β) Συμφωνείτε με τις προτροπές του; Υπάρχει άλλη εναλλακτική στάση την οποία θα προτεινάτε εσείς;
9. Πιστεύετε ότι είναι αισιόδοξο το μήνυμα του ποιήματος;
10. Να σχολιάσετε τους στίχους 12-19 (με ιδιαίτερη αναφορά στις φράσεις: *σε που αξιώθηκες μια τέτοια πόλι, πλησίασε σταθερά, αλλ’ όχι...παράπονα, ως τελευταία απόλαυσι*).
11. α) Προς ποιον / ποιους απευθύνονται, κατά τη γνώμη σας, οι παραινέσεις του ποιητή;
β) Ποια διδάγματα αντλείτε από το ποίημα⁸;

⁷ Το θέμα της αποτυχίας ή του θανάτου συνδέεται με το θέμα της αξιοπρέπειας.

⁸ Για την απάντηση πρέπει να ληφθεί υπόψη και η άποψη του ίδιου του Καβάφη, Λεχωνίτης Γ., *Καβαφικά αυτοσχόλια*, Αθήνα ²1977, σ. 24: “*Το ποίημα μας διδάσκει ότι πρέπει να αντικρύζωμεν την συμφοράν με αξιοπρέπειαν*”.

2.4. Σχολιασμός αδίδακτου λογοτεχνικού κειμένου:

Κ. Π. Καβάφης: Το τέλος του Αντωνίου⁹

Αλλά σαν άκουσε που εκλαίγαν η γυναίκες
και για το χάλι του που τον θρηνούσαν,
με ανατολίτικες χειρονομίες η κερά,
κ' η δούλες με τα ελληνικά τα βαρβαρίζοντα,
η υπερηφάνεια μες στην ψυχή του
σηκώθηκεν, αηδίασε το ιταλικό του αίμα,
και τον εφάνηκαν ξένα κι αδιάφορα
αυτά που ως τότε λάτρευε τυφλά-
όλ' η παράφορη Αλεξανδρεινή ζωή του-
κ' είπε "Να μην τον κλαίνε. Δεν ταιριάζουν τέτοια...
Μα να τον εξυμνούνε πρέπει μάλλον
που εστάθηκε μεγάλος εξουσιαστής,
κι απέκτησε τόσ' αγαθά και τόσα.
Και τώρα αν έπεσε, δεν πέφτει ταπεινά,
αλλά Ρωμαίος από Ρωμαίο νικημένους[ς].

(1907)

Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές μπορείτε να εντοπίσετε ανάμεσα στη στάση ζωής που επιλέγει ο Αντώνιος του *Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον* και σ' αυτήν που επιλέγει ο Αντώνιος του παραπάνω ποιήματος;

Κ. Π. Καβάφης: Μάρτιαι Ειδοί¹⁰

Τα μεγαλεία να φοβάσαι, ω ψυχή.
Και τες φιλοδοξίες σου να υπερνικήσεις
αν δεν μπορείς, με δισταγμό και προφυλάξεις
να τες ακολουθείς. Κι όσο εμπροστά προβαίνεις,
τόσο εξεταστική, προσεκτική να είσαι.

.....
(απόσπασμα, 1911)

Αφού μελετήσετε το *Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον* και το παραπάνω απόσπασμα από το ποίημα *Μάρτιαι Ειδοί*, να παρουσιάσετε σε κείμενο, περίπου 200 λέξεων, τη στάση ζωής που προτείνει ο Καβάφης για τον άνθρωπο.

⁹ Καβάφης Κ.Π., *Άπαντα Ποιητικά*, εκδ. ύψιλον / βιβλία, σ. 270.

¹⁰ Καβάφης Κ.Π., *ό.π.*, σ. 46.

Κ. Π. Καβάφης: Τρώες¹¹

*Είν' η προσπάθειές μας, των συφοριασμένων
ειν' η προσπάθειές μας σαν των Τρώων.*

*Κομμάτι κατορθώνουμε· κομμάτι
παίρνουμ' επάνω μας· κι αρχίζουμε
νάχουμε θάρρος και καλές ελπίδες.*

*Μα πάντα κάτι βγαίνει και μας σταματά.
Ο Αχιλλεύς στην τάφρον εμπροστά μας
βγαίνει και με φωνές μεγάλες μάς τρομάζει. _*

*Είν' η προσπαθειές μας σαν των Τρώων.
Θαρρούμε πως με απόφασι και τόλμη
θ' αλλάζουμε της τύχης την καταφορά,
κ' έξω στεκόμεθα ν' αγωνισθούμε.*

*Αλλ' όταν η μεγάλη κρίσις έλθει,
η τόλμη κ' η απόφασίς μας χάνονται·
ταράττεται η ψυχή μας, παραλύει·
κι ολόγυρα απ' τα τείχη τρέχουμε
ζητώντας να γλυτώσουμε με την φυγή.*

*Όμως η πτώσις μας είναι βεβαία. Επάνω,
στα τείχη, άρχισεν ήδη ο θρήνος.
Των ημερών μας αναμνήσεις κλαιν' κ' αισθήματα.
Πικρά για μας ο Πρίαμος κ' η Εκάβη κλαίνε.*

(1905)

- α) Πώς αντιμετωπίζουν τη μεγάλη κρίση οι Τρώες;
β) Να συγκρίνετε τη στάση τους μ' αυτήν του Αντώνιου στο ποίημα *Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον*.

¹¹ Καβάφης Κ.Π., ό.π., σ. 38.

Κ. Π. Καβάφης: Τελειωμένα¹²

Μέσα στον φόβο και στες υποψίες,
με ταραγμένο νου και τρομαγμένα μάτια,
λυώνουμε και σχεδιάζουμε το πως να κάμουμε
για ν' αποφύγουμε τον βέβαιο
τον κίνδυνο που έτσι φρικτά μας απειλεί.
Κι όμως λανθάνουμε, δεν είν' αυτός στον δρόμο·
ψεύτικα ήσαν τα μηνύματα
(ή δεν τ' ακούσαμε, ή δεν τα νοιώσαμε καλά).
Άλλη καταστροφή, που δεν την φανταζόμεθαν,
εξαφνική, ραγδαία πέφτει επάνω μας,
κι ανέτοιμους – πού πια καιρός – μας συνεπαίρνει.

(1911)

Να εντοπίσετε τις θεματικές και τις εκφραστικές αντιστοιχίες ανάμεσα στα *Τελειωμένα* και στο *Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον*.

3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΗΤΙ

1. Πώς σχετίζεται στο ποίημα ο θεός με τον αόρατο θίασο και την Αλεξάνδρεια¹³;
2. Ποια είναι τα διαδοχικά στάδια από τα οποία πρέπει να περάσει ο Αντώνιος για να φθάσει στο “τέλος”, σύμφωνα με τις προτροπές του ποιητή;

¹² Καβάφης Κ.Π., ό.π., σ. 47.

¹³ Για την απάντηση χρήσιμες είναι και οι παρακάτω απόψεις: Keeley Ed., *Η Καβαφική Αλεξάνδρεια*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα, ³1996, σ. 17, 42 αντιστοιχα: “Κι ως ένα σημείο αυτήν ακριβώς τη θεϊκή ιδιότητα της Αλεξάνδρειας είχε κατά νου ο Καβάφης στο “Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον” όταν, πολύ έξυπνα, έβαλε την ίδια την πόλη στη θέση του Διόνυσου του Πλουτάρχου και του Ηρακλή του Σαίξπηρ, σαν το θεό που εγκαταλείπει τον Αντώνιο τη στιγμή της έσχατης ήττας του μετά το Άκτιο, και δήλωσε την αποχώρηση του θεού με το άξαφνο πέρασμα του αόρατου μουσικού θιάσου. Το ποίημα αφήνει να εννοηθεί πως η Αλεξάνδρεια είχε πάντα τη θεϊκή δύναμη να συναρπάξει με ποιητικές συλλήψεις της ίδιας το νου των θνητών, ή έστω εκείνων που η πόλη τους θεωρεί άξιους να δεχτούν αυτό το θείο δώρο· το δώρο αυτό όμως, όπως δίνεται, μπορεί και να παρθεί πίσω... ” και “Το “Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον” προβάλλει μια θεόμορφη εικόνα της Αλεξάνδρειας που συχνά παίρνει τη θέση του Διονύσου σα θεότητα κυρίαρχη στον τελευταίο κόσμο του Αντωνίου, σαν το μεγαλύτερο δώρο που αξιώθηκε να γνωρίσει και συνάμα σαν η μεγαλύτερη απώλεια την ώρα της τελευταίας ήττας”. Σχετικά, τέλος, βλ. και Γιουρσενάρ Μ., *Κριτική Παρουσίαση του Κων. Καβάφη*, μτφρ. Γ. Π. Σαββίδη, εκδ. Χατζηνικολή, σσ. 43-46: “... ο Αντώνιος θαρρείς πως βλέπει να απομακρύνεται, όχι ο προστάτης θεός του όπως στον Πλούταρχο, αλλά η πολιτεία την οποία αγάπησε περισσότερο ίσως και από όσο την Κλεοπάτρα...” καθώς και Τοπούζη Κ., *Κείμενα σύγχρονης ποίησης (ένας τρόπος προσέγγισης)*, τόμος Α΄, Για το Λύκειο, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1986, σ. 73.

3. Ποια εικόνα της Αλεξάνδρειας του Καβάφη διαφαίνεται μέσα απ' το ποίημα¹⁴;

4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Κριτήριο για ωριαία γραπτή δοκιμασία

(45 λεπτά περίπου)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:.....

ΤΑΞΗ:..... ΤΜΗΜΑ:.....

ΜΑΘΗΜΑ: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Κωνσταντίνος Καβάφης: *Απολείπει ο Θεός Αντώνιον*

ΗΜΕΡ/ΝΙΑ:.....

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Από πού εμπνεύσθηκε ο ποιητής τον τίτλο του ποιήματος;

.....
.....
.....

Μονάδες 2

2. Ποιο είναι το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο Αντώνιος; Ποια στάση πρέπει να τηρήσει σύμφωνα με τις προτροπές του ποιητή¹⁵;

.....
.....
.....

Μονάδες 5

¹⁴ “Για τον Καβάφη, πάντως, η Αλεξάνδρεια είναι ένα πλάσμα αγαπημένο.... Ο Καβάφης αγάπησε με πάθος τούτη τη μεγάλη πολιτεία, την πολυτάραχη και πολυθόρυβη, την πλούσια και φτωχή, την τόσο απασχολημένη από τις δουλειές της και τις απολαύσεις της ώστε να μη προλαβαίνει να συλλογιστεί το κονιορτοποιημένο παρελθόν της.... Τούτος ο αστός (ο Καβάφης)... εκεί αξιώθηκε, με τον τρόπο του, την δική του “αμίμητη” ζωή. Ο εαυτός του είναι τον οποίο παραινεί διαμέσου του Αντωνίου”, Γιουρσενάρ Μ., ό.π., σσ. 43-46.

¹⁵ “Το εξεταζόμενο ποίημα ξεκινάει από συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα, τα οποία η καβαφική τέχνη προσπερνάει και με τη συναίρεση παρόντος, παρελθόντος προτρέπει και διδάσκει μια ορισμένη στάση ζωής, ένα συγκεκριμένο *modus vivendi*”, Δρακόπουλος Δ. κ.ά., ό.π., σ. 47. Σχετικά βλ. επίσης και υποσ. 1.

3. Να σχολιαστούν οι στίχοι 9-11.

.....
.....
.....

Μονάδες 5

4. Να συγκεντρώσετε τις προτρεπτικές και τις αποτρεπτικές προστακτικές του ποιήματος και να σχολιάσετε τη λειτουργία τους.

.....
.....
.....

Μονάδες 3

5. Τι συμβολίζει ο Αντώνιος και τι η Αλεξάνδρεια;

.....
.....
.....

Μονάδες 5